

цвета является наименее выраженным, что, впрочем, не сказывается на «атмосферности» романа. Д. Митчелла «Лужок Черного Лебедя».

Библиографические ссылки

1. Митчелл Д. Лужок Черного Лебедя. М. : Эксмо, 2013. 480 с.

АНДРОНИМЫ ЯК НАЦЫЯНАЛЬНА ВЫРАЗНЫЯ СПАСАБЫ НАМІНАЦЫ ПЕРСАНАЖАЎ У МОВЕ МАСТАЦКАЙ ЛІТАРАТУРЫ

В. Р. Слівец

Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна

Мазыр, Беларусь

e-mail: kovsharolga@tut.by

У артыкуле разглядаюцца андронімы як нацыянальна выразныя спосабы намінацыі персанажаў літаратурных твораў. Праводзіцца структурна-семантычны аналіз дадзенай групы анамастычных адзінак. Вызначаюцца ідэйна-вобразныя асаблівасці іх функцыянавання ў кантэксце мастацкага тэксту.

Ключавыя словы: антрапонім; антрапанімкон; андронім; асабовае імя; мянушка; прозвішча; псеўданім; кантэкст.

ANDRONYMS AS A NATIONAL EXPRESSIVE MEANS OF CHARACTER NOMINATION IN THE LANGUAGE OF FICTION

V. R. Slivets

Mozyr State Pedagogical University named after I. P. Shamyakin,

Mozyr, Belarus

e-mail: kovsharolga@tut.by

The article deals with andronyms as a national expressive means of character nomination in literary works. The author analyzes semantic structure of these onomastic units. Idea- and image-bearing peculiarities of their usage in the context of a literary text are determined.

Key words: anthroponym; andronym; forename; nickname; surname; pseudonym; context.

Онімы, як і іншыя лексічныя адзінкі, дзякуючы кумулятыўнай функцыі мовы, выступаюць у якасці фіксатараў, носьбітаў ведаў, экстралінгвістычнай інфармацыі, адлюстроўваючы нацыянальныя асаблівасці пэўнай лінгвакультурнай супольнасці. Так, напрыклад, для беларускай назыўной традыцыі характэрна функцыянаванне ў грамадстве (пераважна ў народна-дыялектным маўленні) спецыфічных генесіянімічных (сямейна-родавых) мянушак-празванняў, сярод якіх выразна вылучаюцца *андронімы* – найменні жанчын, утвораныя ад імёнаў, прозвішчаў ці мянушак іх мужоў.

Даследчыкамі выяўлена, што андронімы як адзін са спосабаў намінацыі і дадатковай характарыстыкі жанчын шляхам указання на імя мужа ў архіўных дакументах сустракаюцца з XVII ст. Звычайна яны ўтвараліся пры дапамозе фармантаў *-іха / -ыха, -ова / -ава, -іна* (напрыклад, удава *Паломіха*, Кацярына *Тумасава*). Заўважана, што ў апелятыўнай лексіцы суфікс *-іх- / -ых-* утварае назвы асоб жаночага полу па іх занятках ці прафесіі або назвы асоб, якія з'яўляюцца жонкамі тых, хто названы ва ўтваральнай аснове, а гэта ўказвае на спецыфічнасць і традыцыйнасць формаў найменняў такога тыпу [1, с. 23].

На аснове дыялектных лексікаграфічных і этналагічных крыніц Н. Сівіцкая прасачыла, што такія народныя спосабы ідэнтыфікацыі замужніх жанчын з'яўляюцца свайго роду паказчыкамі сацыяльнага дабрабыту шлюбу. Напрыклад, паводле назіранняў даследчыцы, якія праводзіліся ў вёсках Глыбоцкага раёна, андронімы, утвораныя пры дапамозе прыналежных фармантаў *-ова / -ава* (*Іванова* Стася, *Мішава* Надзя, *Петрачкова* Анця), выкарыстоўваліся ў адносінах да тых жанчын, шлюб якіх, на думку грамадскасці, быў удалы. Як лічыць Н. Сівіцкая, «падобныя найменні маркіравалі не толькі статус жанчыны ў сям'і і грамадзе, але і з'яўляліся паказчыкам сацыяльнага становішча мужчыны і яго самадастатковасці. Жанчыны, у якіх муж адрозніваўся тымі ці іншымі псіхафізічнымі асаблівасцямі, адмоўнымі маральнымі якасцямі, альбо ўдовы іменаваліся па наступнай мадэлі: прозвішча мужа плюс дэрыват *-ых (-іх)* – Пачопчыха (ад прозвішча Пачопка), Будчыха (ад прозвішча Будзько), Кастыліха (ад прозвішча Кастыль)» [2, с. 241].

Нацыянальная і рэгіянальная маркіраванасць такіх антрапанімічных адзінак абумовіла і іх шырокае ўжыванне пісьменнікамі ў творах мастацкай літаратуры. Такія спецыфічныя онімы, якія «выразна перадаюць нацыянальную назывную традыцыю, характэрную для сялянскага анамастыкону» [3, с. 157], у мове літаратурных твораў вылучалі С. Бут-Гусаім, М. Дзядок, В. Струкаў, В. Шур, Г. Юдзянкова і інш. навукоўцы. На аснове прааналізаванага анамастычнага матэрыялу з мастацка-біяграфічных твораў В. Карамазова, В. Коўтун, А. Лойкі, А. Мальдзіса намі былі зафіксаваны андронімы з наступнымі антрапаасновамі:

1) асабовае мужчынскае імя: *Лукаш* → *Лукаш-ых-а*: «Бласлаўляеш яго ты, маці Францішкава, жонка Лукаша – Лукашыха, якая набожна малілася ў бернардзінцаў і якія вучылі Скарынічавага сына пісьмёнам зусім не такім, якія цяпер перад ім красуюцца?» [4, с. 31]. Адносна прыведзенага прыкладу заўважым, што ў рамане-эсэ А. Лойкі «Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае» гэты онім выкарыстоўваецца для намінацыі маці нашага знакамітага першадрукара, імя якой да нашага ча-

су не захавалася. На гэтым гістарычным факце акцэнтую ўвагу і сам аўтар, прыводзячы ў якасці эпіграфа-прысвячэння да твора наступныя словы: «Усім маці кругу светлага паднябеснага, імёны якіх сёння людзям невядомыя, ды імёнамі сыноў якіх землі розных куткоў кругу паднябеснага славіцца не перастануць». Улічыўшы асаблівасці беларускай назывной традыцыі і тыповасць формаў такіх найменняў, А. Лойка ўзнавіў «імя» маці Скарыны, не адышоўшы ад рэальнасці фактаў.

2) прозвішча:

а) *Ісаёнак* → *Ісаёнч-ых-а*, *Луцэвіч* → *Луцэвіч-ых-а*, *Гармаш* → *Гармаш-ых-а*, *Талочка* → *Талочч-ых-а*, *Дайнаровіч* → *Дайнаровіч-ых-а*, *Радзівіл* → *Радзівіл-іх-а*: «...і толькі ў Марыі, у Ісаёнчыхі, як яе называлі ў вёсцы, буяла, не зважаючы на халады, бабіна лета» [5, с. 118]; «– Божжачка! Мой Дайнаровіч нізавошта не пойдзе! – Дайнаровічыха ўспрымала пажар ледзь не ў прамым сэнсе» [6, с. 407];

б) *Караткевіч* → *Караткевіч-ав-а*, *Кірко* → *Кірка-ов-а*, *Дамейка* → *Дамейк-ав-а*, *Ажэшка* → *Ажэшк-ав-а*, *Кайрыс* → *Кайрыс-ов-а*: «Тым больш не нерушшу быў Караткевічу Слонім, бо яго Валянціна [жонка У. Караткевіча – Валянціна Браніславаўна Нікіціна. – В. С.] з Кулагіным везлі мне манаграфію пра Слонім, імі напісаную і Караткевічам чытаную, бо ён быў сталым рэдактарам кніг Караткевічавай» [7, с. 109]; «Цяпер жа вы мне павінны паказаць паню К-кіркову, ну, М-маеўскую [жонка А. Кірко – Гелена Маеўская. – В. С.]» [6, с. 360].

У кантэксте мастацкага твора андронімы з суфіксамі *-іх- / -ых-* (у параўнанні з такімі ж генесіянімічнымі адзінкамі, але з фармантам *-ова / -ава*) набываюць дадатковую канатацыю, могуць адлюстроўваць пагардліва-зневажальнае стаўленне пэўных персанажаў да носьбіта мянушкі-празвання і падкрэсліваюць гутаркова-побытавы характар маўлення: «Гармашыха, мусіць, зашылася на палок, за дзяружку» [6, с. 271]; «– Ні за якія скарбы не сяду ў гэну гаргару! Яшчэ ўзарвецца! – гнула сваё старая Дайнаровічыха» [6, с. 354].

3) мянушка: *Кісляк* → *Кісляч-ых-а*, *Краніва* → *Кранів-іх-а*, *Луцэўчык* → *Луцэўч-ых-а*. Аднак пра словаўтварэнне першых двух з прыведзеных прыкладаў і вызначэнне іх як андронімаў можна гаварыць даволі ўмоўна. *Кіслячыха* – персанаж апаবাদання, напісанага В. Бялыніцкім-Бірулям, якое В. Карамзаў уводзіць у змест сваёй аповесці «Крыж на зямлі і поўня ў небе». Улічваючы кантэкст твора і марфемную структуру гэтага антрапоніма, можна аднесці яго да андронімаў, хоць утваральная аснова гэтага дэрывата дакладна не вядома: «Гэтак вітала нас Кіслячыха з вёскі Вашывая Горка, косячы ўскрай махаваго балота» [8, с. 201].

Крапівіха на самай справе з'яўляецца адным з псеўданімаў А. Пашкевіч, утвораным па тыпу андроніма, які ўзгадвае В. Коўтун у прадмове да свайго гісторыка-дакументальнага рамана «Крыж міласэрнасці». Відавочна, што за аснову гэтага антрапоніма ўзяты апелятыў *крапіва* – *травяністая расліна сямейства крапіўных з тонкімі пякучымі валаскамі на сцябле і лісці*, што падкрэслівае сатырычны пафас твораў, якія падпісвала А. Пашкевіч гэтым псеўданімам (параўн.: псеўданім вядомага беларускага байкапісца і сатырыка К. К. Атраховіча – Кандрат Крапіва). Такі псеўданім-андронім надае аўтарцы «статус замужняй жанчыны», на што ўказвае суфікс *-ix-*, і тым самым для чытача стварае ілюзію «сталасці», «аўтарытэтнасці» яго носьбіта: «Табе, Крапівісе (людзі чамусьці заўсёды бачылі Цябе старэйшую за гады), амаль пасля кожнага спектакля вясёлы прыгажун Ігнат Буйніцкі заклапочана клаў на разгарачаны лоб халодную руку» [9, с. 5].

Андронім *Луцэўчыха* ў гэтым рамане-эсе А. Лойкі «Як агонь, як вада...» ўжываецца паралельна з андронімам *Луцэвічыха*, якімі аўтар называе маці Янкі Купалы – Бянігну Іванаўну Луцэвіч. Аднак празванне *Луцэвічыха* ўтворана непасрэдна ад прозвішча яе мужа – Дамініка Ануфрыевіча Луцэвіча, а варыянт *Луцэўчыха* – ад яго мянушкі-празвання *стары Луцэўчык*: «Стары Луцэўчык, як называлі бацьку Яся іншыя арандатары, звычайна паўтараў...» [10, с. 28]; «Калелі – Вішня, у якое былі вяночкам рожкі, цёлка-пярэзімак з доўгімі светла-залацістымі расніцамі, якімі так любіла любавання Луцэвічыха. <...> Люта – наравістая, самая краса з кароў арандатаршы Луцэўчыхі, высокая, зграбная» [10, с. 57];

4) псеўданім: *Купала* → *Купал-ix-а*: «Было позна, калі дзядзька Амброжык развітваўся з Купалам і Купаліхай [Уладзіслава Францаўна Луцэвіч (Станкевіч). – В. С.]...» [10, с. 318]. Пад гэтым празваннем Уладзіслава Францаўна таксама часта ўзгадваецца, напрыклад, ў перапісцы Я. Коласа з М. Лыньковым і інш., што гаворыць аб шырокім яго бытаванні ў асяроддзі творчай інтэлігенцыі.

Такім чынам, выкарыстанне ў творах мастацкай літаратуры генесіянімічных мянушак-празванняў для ідэнтыфікацыі персанажаў прадыхавана нацыянальнымі традыцыямі рэальнага антрапанімікону, што надае такім намінацыйным адзінкам лінгвакультуралагічны патэнцыял, а асаблівая пільнасць аўтараў прааналізаваных твораў да дакладнага іх ўжывання непасрэдна абумоўлена прынцыпамі біяграфізму і дакументалізму, якія пакладзены ў аснову гісторыка- і мастацка-біяграфічнай прозы.

Библиографические ссылки

1. Беларуская антрапанімія: вучэбны дапаможнік / Г. М. Мезенка [і інш.]. Віцебск : ВДУ імя П. М. Машэрава, 2009. 254 с.
2. Сівіцкая Н. Уплыў гендарных стэрэатыпаў і міфалагічных уяўленняў на фармаванне беларускіх народна-дыялектных назваў асобы // Шосты Міжнародны Кангрэс даследчыкаў Беларусі: Працоўныя матэрыялы. Каunas : Vytautas Magnus University Press, 2017. Том 6. С. 238–241.
3. Шур В. Беларускія ўласныя імёны: беларуская антрапанімія і тапанімія. Мазыр : Выснова, 2018. 355 с.
4. Лойка А. Францыск Скарына, або Сонца Маладзкіовае: Раман-эсэ. Мінск : Маст. літ., 2009. 366 с.
5. Карамзаў В. Пад крыжам: кніга прозы. Мінск : Кнігазбор, 2017. 144 с.
6. Мальдзіс А. В. Як жылі нашы продкі ў XVIII стагоддзі: эсэ; Восень пасярод вясны: апавесць, сатканая з гістарычных матэрыялаў і мясцовых паданняў. Мінск : Маст. літ., 2009. 479 с.
7. Лойка А. Уладзімір Караткевіч, або Паэма Гарсія Лойкі // Уладзімір Караткевіч: вядомы і невядомы: зборнік эсэ, вершаў, прысвячэнняў / уклад. А. Верабей, М. Мінзер, С. Панізнік. Мінск : Літаратура і Мастацтва, 2010. С. 5–133.
8. Карамзаў В. Крыж на зямлі і поўня ў небе: Эскізы, эцюды і споведзь Духу, альбо Аповесць-эсэ жыцця жывапісца і паляўнічага Бялыніцкага-Бірулі. Мінск : Юнацтва, 1991. 204 с.
9. Коўтун В. Крыж міласэрнасці. Мінск : Маст. літ., 1996. 493 с.
10. Лойка А. Як агонь, як вада...: Раман-эсэ пра Янку Купалу. Мінск : Маст. літ., 1984. 486 с.

«НАТУРАЛЬНАЯ ГІСТОРЫЯ ПАМЕРЛЫХ» Э. ХЕМІНГУЭЯ ЯК МЕТАФАРА ЧАЛАВЕЧАГА БЫЦЦЯ ХХ СТ.

З. І. Трацяк

Полацкі дзяржаўны ўніверсітэт

Полацк, Беларусь

e-mail: zoya.tretyak@rambler.ru

У артыкуле комплексна разглядаецца спадчына лаўрэата Нобелеўскай прэміі Э. Хемінгуэя. На прыкладзе яго мастацкіх твораў, лістоў, журналісцкіх замалёвак пацвярджаецца наяўнасць скразной для творчасці пісьменніка ідэі аб «натуральнай гісторыі памерлых».

Ключавыя словы: Э. Хемінгуэй; вайна-кантынум; «натуральная гісторыя памерлых»; творчая індывідуальнасць.